

Dergimiz

Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı'nca Taranmaktadır.

İstem • Yıl:10 • Sayı:20 • 2012

NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN ESSELÂM ADLI KİTABINDA KUR'ANÎ TELMİHLER VE İKTİBASLAR

Yrd.Doç.Dr. Mahmut ÖZTÜRK
Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

ÖZET

Kültürün temel unsurlarından sayılan din, etki gücü bakımından diğer unsurlardan önde gelir. Kutsal metinler aracılığı ile kullanılan bu etki o çevrede yazılan eserlerde kendini gösterir. Ülkemizde başta edebiyat olmak üzere din bilimleri alanı dışında da muhafazakâr aydınlar Kur'an'dan faydalanmayı bilmişlerdir. Bu muhafazakâr aydınlardan Necip Fazıl Kısakürek Hazreti Peygamberin hayatını altmış üç şiirle anlattığı *Esselâm* adlı eserinde pek çok Kur'anî iktibas ve telmihlere başvurur. İktibaslarda ince bir işçilikle olabildiğince daha az kelime ile ayet meallerini aktarmaya gayret eder. Telmihlerde de hemen her şiirde bir veya birkaç ayete telmihte bulunur. Çağdaş bir şair olarak Necip Fazıl'ın Türk İslam Edebiyatı sanatlarından İktibas ve telmihi kullanması kayda değerdir.

Anahtar Kelimeler: Necip Fazıl Kısakürek, Esselâm, Kur'an, iktibas, Telmih,

ABSTRACT

The Qur'anic Poetries and Quotations in Necip Fazıl Book's Called Esselâm

Considered as the basic elements of culture; religion, comes forward in terms of impact among other factors. This impact is being used through scriptures; it is seen in the works written in that area. In our country, conservative intellectuals, outside the field of religious studies, have benefited from the Qur'an, especially in literature. One of these conservative intellectuals, Necip Fazıl Kısakurek, in his book "Esselâm" described the Life of the Prophet by sixty-three poems, with quoting in many Qur'anic references and reminders. He quoted with a fine workmanship, with fewer words possible, tries to give the meanings of the verses. In many poems, he refers to one or more verses with regard to talmih. As a contemporary poet, it is noteworthy that Necip Fazıl used Iktibas and Talmih in Turkish-Islamic Literature and arts.

Key Words: Necip Fazıl Kısakürek, The Qur'an, Esselâm, Quotation, Poetry,

GİRİŞ

Tarihi ve sosyal varlık alanı içerisinde dinin rolü inkâr edilemez. Hatta sosyologlar ve antropologlar arasında genel kabule göre diğer bütün sosyal normlar ve kurumlar dinden doğmuşlardır. Bu nedenle toplum hayatını düzenleyen

esaslar içerisinde din kurallarının toplamı bu gün dahi oldukça fazladır.¹ Bu noktadan hareketle kültür ve sanat alanındaki diğer ürünlerde olduğu gibi edebi eserlerin de doğdukları toplumun kültüründen etkilendiklerini söylemek mümkündür.

Dönmezer, Taylor'un kültür tanımına dayandırarak, kültürün unsurlarını "inançlar, san'at, ahlak, hukuk, örf ve adetler, semboller ve insanların toplumun bir üyesi olarak ve bu niteliği ile elde eylediği bütün yetenekler" diye sıralarken ilk sıraya inançları yerleştirir.² Kültürel unsurlar sürekli bir etkileşim içinde gelişirler. Bu süreçte ait oldukları kültürel çevrede ortaya konan ürünleri de bir şekilde etkilemektedirler.

Buna göre, kültürün önemli unsurlarından olan inançların, müellifleri etkiledikleri rahatlıkla söylenebilir. Bu etki, müellifin kültürel unsurlara / dine olan ilgisine göre dolaylı ve zayıf olabildiği gibi, doğrudan ve daha güçlü de olabilmektedir. Hemen belirtmeli ki bütün müelliflerin / aydınların dini inançları ve kutsal metinleri her zaman kabul etmeleri ve yararlanmaları beklenemez. Hatta bu etki inanç değerlerine karşı çıkmak ve sataşmak şeklinde de gerçekleşebilir.

Nitekim ülkemizde de bu türden örneklerle rastlamak mümkündür. Her ne kadar tarih boyunca müelliflerimizin büyük çoğunluğu Kur'an-ı Kerim'e inanmış, ona değer vermiş yeri geldikçe ondan yararlanmışlarsa da XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren pozitivistimin de etkisiyle bazı aydınlarımızın Kur'an algısının hızla değişmeye başladığı bilinmektedir. Cumhuriyet dönemi aydınlarının Kur'an algısını inceleyen Ahmet Bedir, *Yitik Masumiyet* adlı eserinde bu süreci şu cümlelerle özetler: "*Son asırda Batı'dan gelen cereyanların tesiri ile dinden uzaklaşan bir kısım aydınlar Kur'an'a farklı şekillerde sataşmışlar ve hatta inkâra götürücü söz ve tavırların içine girmişlerdir. Kimileri Kur'an'ın metni hakkında değişik fikirler ileri sürerken kimileri şiirleriyle, kimileri romanlarıyla kimileri batıdan tercüme ettikleri sataşma dolu eserlerle Kur'an'a karşı türlü türlü sataşma ve istihzalarda bulunmuş, kimileri ise doğrudan onu inkâr etmişlerdir.*"³

Öte yandan Kur'an-ı Kerim'e inanan aydınlar daima O'ndan yararlanmış ve sataşmalara karşı O'nu müdafaa gayretine girmişlerdir. Ahmet Bedir'in tasnifinde muhafazakâr aydın olarak isimlendirdiği bu müellifler arasında, bu makalede *Esselâm* adlı eserini inceleme konusu ettiğimiz Necip Fazıl Kısakürek⁴ de yer almaktadır. Necip Fazıl Kur'an-ı Kerim'e sadece inanmakla ve onun değerlerini savunmakla kalmamış eserlerinde yeri geldikçe O'ndan yararlanmayı da bilmıştır. Tür olarak oldukça geniş yelpazede eser veren Necip Fazıl, bu yaklaşımını şiirde de sürdürmüştür. Şiir poetikasını Kur'anî bakışla ören Necip Fazıl,

¹ Arslantürk, Zeki, M. Tayfun Amman, *Sosyoloji*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2001, s. 262.

² Dönmezer, Sulhi, *Toplumbilim*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1994, s.108.

³ Bedir, Ahmet, *Yitik Masumiyet*, Karakutu Yayınları, İstanbul, 2010, s. 82-83.

⁴ Necip Fazıl Kısakürek'in ismi daha çok Necip Fazıl olarak kullanıldığından metin içerisinde biz de adını, sadece "*Necip Fazıl*" şeklinde kullanacağız.

Çile adlı eserinde şiirin mutlak hakikati arama işi olduğunu⁵, mutlak hakikatin de Allah olduğunu söylemektedir. Ona göre "Şiir, Allah'ı sır ve güzellik yolunda arama işidir."⁶

Bu çalışmada Necip Fazıl'ın *Çile* dışında, daha az bilinen şiir kitabı *Esselâm* üzerinde durulacaktır. Eserin ilk satırdaki ismi *Esselâm* olarak verilir. Bu adın altında ayrıca "*Mukaddes Hayatın Levhaları*" şeklinde bir alt başlık daha bulunmaktadır. Kitabın bu ikinci isminden de anlaşılacağı üzere Hz. Muhammed'in hayatından şiir formunda kesitler sunan *Esselâm* 63 ayrı şiirden oluşmakta, adını da son şiirden almaktadır. Hz. Peygamber'in hicri takvime göre 63 yaşında vefat etmiş olması ile eserin 63 şiirden oluşması arasındaki uyum dikkatlerden kaçmamaktadır.

Şiirler, Hz. Peygamber'in dünyaya gelmesinden önce gerçekleşen Fil Vakası'nın tasviri ile başlamaktadır. Kitabın başında yer alan Hz. Muhammed'in doğumu, çocukluğunda yaşadıkları, annesinin vefatı, dedesi ve amcasının yanında geçirdiği yıllar, evliliği ve peygamberlikten hemen önce meydana gelen hadiseler hacim olarak kitabın üçte birlik kısmını oluşturur. İlk vahyin tasvirine yer veren şiirlerle devam eden sayfalarda ilk Müslümanlar, çekilen sıkıntılar, Hicret, yapılan savaşlar, mucizeler, İslami emir ve yasaklarla ilgili şiirler sıralanır. 53.-59. numaralı şiirler 101 adet hadis mealinden oluşmaktadır. Hadis meallerini beyitler halinde yazan şair, konu bütünlüğü içinde, bunları bir araya getirerek bölümün içeriğini ifade eden kavramsal başlıklarla bu mealleri sunar. Bundan sonra Veda Haccı, Hz. Peygamberin hastalığı ve vefatı ile ilgili üç şiir yer alır. Kitapta yer alan ilk şiir, Tarih; son şiir, *Esselâm* adını taşımaktadır.

Bu makalede *Esselâm*'ı, müellifinin Kur'an'dan yapılan iktibaslar ve telmihler açısından ele alacağız. *Esslam*'daki iktibas ve telmih örneklerine geçmeden önce bu iki edebi sanat hakkında kısa bilgiler vermek yerinde olacaktır.

İktibas bir kelimeyi, bir cümleyi, tam, yarım veya manasıyla alıp aktarmaya denir. Özellikle ayet, hadis kelam-ı kibar ve şairlerin sözleri, iktibasın asıl malzemesini oluşturur. İktibas daha çok fikri kuvvetlendirmek ve sözü güzelleştirmek amacına yöneliktir.⁷ Türk edebiyatında yenileşme dönemine kadar, ayet ve hadislerden seçilen ibarelerin aktarılması şeklinde kullanılmışken sonraları iktibas edilen metinler çok çeşitlenmiş ve her türlü nakil bu kapsama dâhil edilmiştir. (...) Metinde kullanılan lafzın Kur'an ve hadiste aynen yer almadığı, fakat bu manaya gelen farklı ibarelere dayandırılarak yapılan iktibaslar da vardır. Zamanla iktibasın alanı genişlemiş, hatta ayet ve hadisleri mealen zikretmenin de iktibas çerçevesinde değerlendirildiği olmuştur.⁸ Bu çalışmadaki bütün iktibasların mealen gerçekleştirilmiş olduğunu burada belirtmek gerekir. Lafzi ikti-

⁵ Kısakürek, Necip Fazıl, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, byy, 1987, s. 473.

⁶ Kısakürek, Necip Fazıl, *Çile*, s. 474.

⁷ Pala, İskender, *Divan Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999, s. 206.

⁸ Uzun, Mustafa İsmet, *Türk İslam Edebiyatı*, Anadolu Üniversitesi AOF Yayınları, Eskişehir, 2010, s.91.

bastan kastımız mealden yapılan iktibaslardır.

Edebiyatta insanların çoğu tarafından bilinen ünlü bir olay, kıssa, fıkra nükte, ilim konuları, atasözleri veya inanca işaret etme ve hatırlatma sanatıdır. Çağrışıma dayanan bu sanatta hatırlatılan şey, uzun uzadıya açıklanmayıp bir iki sözcükle ifade edilir.⁹ İktibasta lafızlar bütünüyle veya kısmen aktarılırken, telmihte bu gibi ibarelere sadece işaret edilir.¹⁰

Makalede lafzi iktibaslar, manevi iktibaslar ve telmih örnekleri için ayrı ayrı bölümler oluştursak da çok sınırlı sayıda olmak şartıyla ve başlıkları arttırmamak için bir kıtada iktibas ve telmihleri birlikte vereceğiz.

1. Kur'an-ı Kerim'den yapılan lafzî iktibaslar

Esselâm'da lafzi iktibaslar tırnak içinde kullanıldığından hemen fark edilmektedir. Ayet meallerinden oluşan bu tür iktibasların sayısı fazla olmasa da Necip Fazıl'ın, şiirlerini yazarken yeri geldiğinde Kur'an-ı Kerim'den nasıl başarılı alıntılar yapabildiğini göstermek ve onun bu konudaki hassasiyetinin altını çizmek açısından önemlidir.

Divan edebiyatı şiir formlarından tevhid, münacat ve naat'lardaki iktibas türlerinden farklı olsa da¹¹ Necip Fazıl'ın çağdaş bir şair olarak bu geleneği kendine özgü bir tarzda sürdürmesi kayda değerdir. Şurada hemen belirtmelidir ki Necip Fazıl az kelime ile çok şey ifade etme üslubunu ayet meallerini iktibas ederken de kullanmıştır. Manaya aykırı olmamak kaydıyla olabildiğince daha az kelime ile iktibasları gerçekleştirmiştir.

Esselâm'da "İsrâ" "İkra" ve "Eliflâm" "Hayyün lâ Yemût" "Bismillah" "Ensar" gibi bir kaç Arapça ibare bulunsa da toplamda kayda değer bir yekûn oluşturmadığından ayrı bir bölüm olarak ele almadık. Görüleceği üzere yukarıda zikrettiğimiz bu kavram ve ibarelerin pek çoğu Türkçede açıklamaya gerek bırakmayacak rahatlıkla kullanılmaktadır.

Makalede ilk bölümde ele alacağımız bu lafzi iktibaslardan önceliği doğrudan Kur'an-ı Kerim'le ilgili olan, Kur'an-ı Kerim'in eşsiz oluşunu ve yüceliğini anlatan Kur'an ve Hadis adlı şiire vereceğiz.

1.1. Kur'an'ın mucizevî benzersizliği

Mucize, lügatte bir şeye güç yetirmemek anlamındadır.¹² İstilahta ise inkârcıların meydan okuması durumunda, peygamberin nübüvvetine delil olmak üzere ve inkârcıyı âciz bırakmak için peygamberlerden sadır olan hariku-

⁹ Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 389.

¹⁰ Uzun, Mustafa İsmet, *Türk İslam Edebiyatı*, s. 101.

¹¹ Divan edebiyatındaki naatlarda Kur'an metninden vezne uygun kısımların olduğu gibi kullanılması daha yaygındır. Bazı kısa surelerinin tamamının bir kıtada iktibas edildiği örnekler de bulunmaktadır. Bakınız: Yeniterzi, Emine, *Divan Şiirinde Na't*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, s. 141.

¹² Mütercim Asım Efendi, *el-Okyanûsu'l basit tercemetü'l-kamûsi'l-muhîr*, (Kamus Tercümesi), b.y.y, b.t.y. II, 819.

lade olaylara denir.¹³ Genel olarak Allah her peygamberin mucizesini o zamanda yaşayanların gözünde büyük veya değerli olan şey cinsinden yapmıştır. Hz Musa zamanında en revaçta olan şey büyü ve sihir olunca onun bazı mucizeleri sihre benzer olmuştur. Nitekim Hz. İsa'nın mucizesi onun zamanında ileri seviyeye ulaşan tıp ve hekimlik cinsinden en harika şekilde cereyan ettiği gibi, Hz. Muhammed'in zamanındakilere de fesahat galip olduğundan Hz. Peygamber'in mucizesi Kur'ân-ı Kerim'de de fesahat ve belagat ön plana çıkmıştır.¹⁴

Kur'ân-ı Kerim'in müşriklere bir benzerini getirmeleri hususunda meydan okuması müfessirler tarafından mucize olarak değerlendirilmiştir.¹⁵ Bu meydan okuma Kur'ân-ı Kerim'de farklı surelerde tekrarlanmıştır. Her defasında inkârcılardan daha kolay bir şey istenerek meydan okumanın şiddeti artırılmıştır. Bu süreçte önce Kur'ân'ın bir mislini getirmeleri,¹⁶ sonra Kur'ân gibi on sure¹⁷ ve nihayet Kur'ân'dakine benzer bir tek sure getirmeleri istenmiştir.¹⁸

Necip Fazıl, Kur'ân ve Hadis şiiirinde bu konudaki ayetlerden iktibas eder.

«Birleşse insan ve Cin,
Kur'ân'a denk söz için,
En küçük parçasına misil getiremezler.»
O esrar kapısından içeri giremezler.¹⁹

Kur'ân'ın bu konudaki meydan okuması ile ilgili ayetler farklı surelerde yer almaktadır. Necip Fazıl'ın bu şiirde tırnak içinde gerçekleştirdiği iktibas iki ayet mealinin birleşmesinden oluşmaktadır. Şöyle ki: Kur'ân'ı Kerim, insanların ve cinlerin bir araya gelip yardımlaşmaları halinde bile onun bir benzerini getiremeyeceklerini iddia etmektedir.²⁰ «Kur'an'ın bir misli....» ibaresi o ana kadar nazil olmuş sure ve ayetler toplamını ifade eder. Bu ayette «bir tek sure» ifadesi geçmemektedir. Kur'ân'ın getirilmesini istediği en az miktar sureye tekabül eder. Bu ibare Yunus Suresi 38. Ayette geçmektedir. Bu iktibaslardan Necip Fazıl'ın Kur'ân'ın bu konudaki ayetlerini birlikte ele aldığını söyleyebiliriz.

Kur'ân ve Hadis şiiirindeki diğer bir iktibas şudur:

Ve yolu çelinseydi
«Dağa taşınseydi,
Haşyetinden dağ ve taş paramparça olurdu.»

¹³ İbn Manzûr, Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut, Darü Sadr, b.t.y. II, 370; Asım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, II, 821.

¹⁴ Suyûtî, Celaleddin, *el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an*, Darü'l Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ty, I, 257.

¹⁵ Bkz. Suyûtî, *el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an*, I, 257; Zerkânî, Muhammed Abdülazim, *Menâhîlül-İrfân fi 'Ulumi'l-Kur'an*, Darü'l Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, II, 357-359; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük Tefsir Tarihi ve Tabakatü'l-Müfessirin*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1973; Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulü ve Tarihi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, s. 150-153.

¹⁶ Bakara, 2/23.

¹⁷ Hud, 11/13.

¹⁸ Yunus, 10/38.

¹⁹ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm: mukaddes hayattan levhalar*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1993, s. 116.

²⁰ «De ki: «Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler.» İsra 17/88.

*Dağlar pamuk yığını, taşlar sırça olurdu.*²¹

Bu kıtada ikinci ve üçüncü mısrada tırnak içindeki mealler Haşr Suresi'ndendir. Necip Fazıl'ın ayetin özünü kaybetmemeye çalışarak gerçekleştirdiği ayetin ilk yarısı şöyledir: "Eğer biz, bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, elbette sen onu Allah korkusundan başını eğerek parça parça olmuş görürdün...."²² Necip Fazıl'ın bu lafzi iktibastan sonra mananın tamamlanması için ilave ettiği "Dağlar pamuk yığını, taşlar sırça olurdu." mısraı da telmih sanatına bir örnektir. Kıyamet sahneleri anlatılırken değişime uğrayacak şeyler arasında muazzam yapıları dağlar da zikredilir. O gün dağların parçalanacağı,²³ kaldırılıp birbirine çarpıtılacağı,²⁴ akıp giden kum yığınlarına döneceği,²⁵ ifade edilir. Dağların uğrayacağı değişim iki ayette atılmış renkli yüne benzetilir.²⁶ Necip Fazıl'ın vahye mazhar olmaları halinde dağların pamuk yığına döneceğini ifade ederken bu ayetlere işaret etmiş olması muhtemeldir.

1.2. İlk Vahiy

Siyer kitapları ilk vahiyi anlatırken Hz. Peygamber'in Hira Mağarası'na yaptığı, özü tefekkür olan yolculuklarla mutlaka değinirler. Hz. Peygamber'i vahye hazırlayan sadık rüyalar, taşların onu selamlaması gibi bir takım hadiseler de kayda değer olaylar olarak siyer kitaplarında yer alır.²⁷ Necip Fazıl da *Esselâm*'da bu geleneğe uymuş, Hz. Muhammed'i peygamberliğe hazırlayan olayları "Fikir" ve "Hira Dağı" adlı şiirlerinde işlemiş, "Nebi" adlı şiirini ise Kur'an-ı Kerim'den doğrudan iktibaslar yaparak ilk vahiy konusuna ayırmıştır:

*Hep ard arda perdeler, ötenin ötesinde;
O'na göründü melek, bu dünya perdesinde.
«İkrâ», vahyin ilk oku;
«İkrâ», bir emir: Oku!
O'na Allah, «İsmiyle oku, diyor; Rabbinin!»
Marifete daveti, Kâinat Sahibinin...
Senin için, ey insan!
Büyük kerem ve İhsan.*²⁸

Bilindiği üzere Tefsir Usulü eserleri Kur'an-ı Kerim'de nazil olan ilk sure / ayet konusunda çoğunlukla İkra Suresi'nin ilk beş ayetini gösterirler.²⁹ Bahsi geçen ayet mealleri şöyledir: "Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı "alak"dan yarattı. Oku! Senin Rabbin en cömert olandır. O, kalemle yazmayı öğretendir,

²¹ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s. 116.

²² Haşr 59/21.

²³ Vakıa, 56/5.

²⁴ Hâkka, 69/13-14.

²⁵ Müzemmil, 73/14.

²⁶ "Göğün, erimiş maden gibi ve dağların atılmış renkli yün gibi olacağı günü hatırla." *Me'âric*, 70/8, 9; "Dağlar da atılmış renkli yünler gibi olacaktır." *Kâri'a*, 101/5.

²⁷ Bkz. İbn Hişâm, Abdü'l-Melik b. Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, (Tahkik: Muhammed Ali el-Kutub), el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1998, I, 174-175.

²⁸ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s.57.

²⁹ Zerkeşi, *el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'an*, I, 293; Suyutî, *Celaledin, el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an*, I, 50-51; Zerkânî, *Menâhilü'l-İrfân fi 'Ulumi'l-Kur'an*, I, 95.

insana bilmediğini öğretendir."³⁰

İlk kıtadaki "ikra" kelimesi Necip Fazıl'ın Arapça ibaresi ile kullandığı sayılı kelimelerdendir. İlk ayeti "yaratan" kelimesini kullanmayarak nakıs iktibasla şiire almıştır. Ayrıca bundan sonraki ayetler de suredeki sırasına göre iktibas edilmemiştir. Şiirdeki tertibe baktığımızda üçüncü ayetin şiirde tırnak içine alınmadığını, bunun yerine "Senin için, ey insan! / Büyük kerem ve İhsan" mısraların yer aldığını görürüz. Mana olarak uyumlu olduğu halde tırnak içine alınmamış olması kanaatimizce şairin bu konudaki hassasiyetinden kaynaklanmaktadır.

İkra Suresi'nin İkinci, dördüncü ve beşinci ayet mealleri şiirde tırnak içerisinde yer alır.

Veren... «Uyuşmuş kana hayat ve hamle veren.»

Kilitleri açtıran, «İlmi kalemle veren»

Allah'tan kula ihtar...

Allah ismi anahtar!...³¹

İsfahanî, 'Alak kelimesini donmuş kan olarak açıklar.³² Kan için "donmak" ifadesi akışkanlığını kaybetmek anlamına gelir ki uyuşmayı da içine alır. Necip Fazıl, *علق* kelimesini "uyuşmuş kan" *خلق* fiilini de "hayat vermek" anlamında kullanmıştır. Bu anlamlandırma ilgili ayetin manası ile uyumludur. Dördüncü ve beşinci ayetler mana olarak birbirine yakın olduğundan şair tarafından "ilmi kalemle veren" şeklinde üç kelimelik bir ifade ile özetlenmiştir.

1.3.Fetretten sonra gelen ilk vahiy

Necip Fazıl, "Resul" adlı şiirini fetret döneminden sonra gelen ilk vahiy konusuna ayırır. Bu şiirde vahiyle ilgili olayı, tefsirlerde yer alan, kaydettiği rivayetlere uygun bir şekilde tasvir ettikten sonra son iki mısradaki ilgili "Ey örtünüp bürünen (Peygamber!) Kalk da uyar...." mealindeki ayetleri iktibas eder.³³

.....

Resul, Resul ki, artık resuller ona uyruk;

Geldi Melek, dilinde Haktan Resule buyruk:

«Ey örtüler altında titreyen Peygamber, kalk!

Allah emrini bildir, senin, yerde gökte halk...»³⁴

Bu iktibasta tırnak içine alınan bölümde ilgili surede bulunmayan ilaveler yer almaktadır. Vahyin Resulullah'a örtülü iken geldiği ayette açıkça zikredilmektedir. Ama ayette titremekten bahsedilmemektedir. Necip Fazıl olayla ilgili rivayetleri göz önüne alarak bu ilave açıklamayı da tırnak içine almış olmalıdır. Yine son mısradaki tırnak içinde bulunan "Senin, yerde gökte halk" ibaresi de

³⁰ İkra, 96/1-5.

³¹ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s.57.

³² İsfahanî, Ragıb, *Müfredatü Elfaz'il-Kur'an*, Beyrut, Darül Kütübi'l-İlmiyye, 1997, s. 383.

³³ "Ey örtünüp bürünen (Peygamber!) Kalk da uyar. Rabbini yücelt. Nefsini arındır. Şirkten uzak dur!" Müddessir, 74/ 1-5.

³⁴ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s.63.

ayetin lafzında bulunmamaktadır. Bu kısmı Hz. Muhammed'in peygamberliğinin evrensel oluşunu ve onun ins ve cinne gönderilmiş olduğunu ifade için eklediğini anlamak mümkündür.

1.4.Vahye karşı tepkiler

Kur'an-ı Kerim'den anladığımız göre tarih boyunca insanlar çeşitli bahanelere peygamberlere iman etmeye yanaşmamışlardır. Sadece inkârla yetinmemiş aynı zamanda peygamberleri ve inananları, doğru yoldan sapmak, ³⁵ akıl kıtlığı bulunmak³⁶ ve manevi temizliğe fazla düşkün olmakla itham etmişlerdir.³⁷ Hemen her peygamberin karşılaştığı benzer tepkilere Hz. Muhammed de muhatap olmuştur. Necip Fazıl, Çile şiirinde genel olarak Müslümanların maruz kaldığı sıkıntılardan bahsederken, Kur'an'ın Hakka Suresi'nde³⁸ müşrikleri eleştirirken reddettiği iddialarını bir mısradan özetleyerek iktibas eder:

*Halislik mucizesi... İnanan yok, böyleyken;
Dediler: «Bu bir şair, bir sihirbaz, bir mecnun!».*³⁹

Hakka Suresi dışında da Hz. Peygamberin delilikle ve şairlikle itham edildiği, Müşriklerin bu iddialarının tek tek reddedildiği ayetler bulunmaktadır.⁴⁰ Konu bütünlüğünü gözeterek bir manevi iktibas örneğini burada sunmak istiyoruz.

Hz. Muhammed'in nübüvvetine karşı Mekkeli müşriklerin ilk tepkisi peygamberliği ona yakıştırmamak şeklinde olmuştur. Onlara göre; peygamberlik sade bir hayata sahip, sıradan insanlara verilecek bir görev olamazdı. Peygamberlik gibi büyük bir görev Taif'te veya Mekke'deki daha varlıklı insanlara gelmeliydi.⁴¹ Bu beklentileri karşılanmayınca iman etmemişler, inananları akılsızlıkla suçlamış, onlarla alay etmişlerdir.⁴² Birinci bölümde detaylarına yer verdiğimiz bu durumu Necip Fazıl, Davet adlı şiirinde şu mısralarda özetler:

*Kureyşte tepki alay:
Bu ne acaip olay!
Hakaret dolay dolay;
Sokaklar şahid olun!*⁴³

Bu kıtanın ikinci mısraı Kaf Suresi'nin ikinci ayetinin "... *Bu ne tuhaf şeydir!*" mealindeki son kısmı ile oldukça uyumludur.

³⁵ A'raf, 7/60.

³⁶ A'raf, 7/66.

³⁷ A'raf, 7/82.

³⁸ "Görebildiklerinize ve göremediklerinize yemin ederim ki, o (Kur'an), hiç şüphesiz çok şerefli bir elçinin (Allah'tan alıp tebliğ ettiği) sözüdür. O, bir şairin sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz! Bir kâhinin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz! O, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir." 69 Hakka, 69/38-43.

³⁹ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s.71.

⁴⁰ Hicr, 15/6; Saffat, 36/37; Kalem, 68/51.

⁴¹ Bkz. Zuhruf, 43/31.

⁴² Ra'd, 13/7; Furkan, 25/21.

⁴³ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s. 67.

1.5. Ağaç altı biatı

Esselâm'daki belirgin bir diğer iktibas Hudeybiye Antlaşması'ndan hemen önce Müslümanların Hz. Peygamber'e yaptıkları biatle ilgilidir. Bu hadisede Hz. Peygamber'e biat edenlerin faziletine işaret eden ayetin "... *Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir*"⁴⁴ kısmını Necip Fazıl, Büyük Fethi Doğru şiirinde lafzen iktibas eder. Bir farkla ki iktibasta ayetteki "onların ellerinin" ifadesi "her elin" şeklinde yer alır.

*Ağaç altı biy'ati, imana yeni temel?
Yekpâre bir sıra ruh, üstüste bir dizi el...
Hitap: «Allah'ın eli her elin üstündedir!»
Ve İslâm, büyük fethin arefe günündedir!»⁴⁵*

İkinci mısırda "*Yekpâre bir sıra ruh*" ifadesi ile biat etmeyen bir tek kişinin kalmadığı ifade edilmektedir ki bu ifade tarihi gerçeklere uygundur. Şair'in dile getirdiği diğer bir husus ise Mekke'nin Fethi'dir. Bilindiği üzere Müslümanlar Hudeybiye'den üzgün bir şekilde ayrıldıktan hemen sonra Fetih Suresi nazil olmuş, yakın gelecekte apaçık bir fethin mü'minleri beklemekte olduğu müjdelenmiştir. Şair şiirin başlığına taşıdığı bu hakikati şiirin son mısırında "*Ve İslâm, büyük fethin arefe günündedir*" ifadesi ile bir kez daha tekrarlar.

1.6. İsrâ

Necip Fazıl, Miraç şiirinde İsrâ Suresi'nin manasını tırnak içinde verdiği için durumu tespit sadedinde bir madde başlığı olarak bu kısımda ele alınacaktır.

*İsrâ... «Gece giden»... Kur'ânda ismi;
Bir yolcu... İsrâ...
Zamandan, mekândan azattır cismi;
İlâhi ibrâ...⁴⁶*

Ayette "gece yolculuğu" anlamına kelime "Esra" şeklinde geçmektedir.⁴⁷ Şair bu iktibastan önce aynı kökten gelen ve Surenin ismi olan "İsrâ" kelimesini tercih etmiştir. Son iki mısırda ise Mirac hadisesinin gerçekleşme mahiyeti ile ilgili düşüncesini de ortaya koymaktadır.

1.7. İslâm'ın son din olması

Kur'an-ı Kerim'e göre din İslâm'dır ve Hz. Muhammed'e gönderdiği vahiylerle onu tamamlamıştır.⁴⁸ Necip Fazıl, Veda Haccı adlı şiirinde bu ifadeyi tırnak içinde sunar:

*Dinde kemal noktası... Onu halkalıyorlar:
Bildirdim mi? Bildirdin! Şahit ol yüce Rabbim!*

.....

⁴⁴ Fetih 48/10.

⁴⁵ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s. 91.

⁴⁶ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s.72.

⁴⁷ Zeccac, Ebu İshak İbrahim b. Es-Serrî, *Ma'ni'l-Kur'an ve İ'râbühu*, Alemü'l-Kütüb, 1988, III, 225; İsfahanî, *Müfredat*, 259.

⁴⁸ "... *Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim...*" Maide, 5/3.

Âyet indi: «İslâmı seçtim ve tamamladım!»
Öyleyse, kalan ömür Resule birkaç adım...⁴⁹

Şair ıktıbastaki başarısını bu şiirde de göstermiştir. Ayet mealindeki on küsur kelimeyi Şair “İslâmı seçtim ve tamamladım!” mısraında üç kelime ile özetlemiştir. Râzî, rivayetlere dayanarak bu ayetin nüzulünden sonra Hz. Peygamber’in sadece seksen bir gün hayatta kaldığını ifade etmektedir. Bu ayetin nüzülü ile beraber sahabenin bir kısmı sevinç gösterilerinde bulunurken Hz. Ebubekir ise ağlamış, bunun sebebini sorduklarında şöyle demiştir. “Bu ayetin nüzülü Hz. Peygamber’in vefatının yakınlığına işaret etmektedir. Şüphesiz her kemalden sonra muhakkak zeval gelir.⁵⁰ Necip Fazıl da bu rivayet uygun bir tespiti “Öyleyse, kalan ömür Resule birkaç adım.” mısraı ile getirmektedir.

Necip Fazıl İslam’ın son din olmasını *Esselâm* adlı son şiirinde de dile getirmiştir.

Göklerden son ilâm:
Allah bir, bir İslâm...
Lâmelîf, Eliflâm;
Amanın ya Mevlâm!
Esselâm, Esselâm!...⁵¹

İlam, bildirmek demektir. Dinler açısından son bildirim, son vahiy; dolayısı ile son din anlamına gelir. Necip Fazıl’ın “*Son İlam*” ibaresinden İslamiyet kast ettiğini bir sonraki mısradan anlamak da mümkündür.

1.8. Allah’ın “Hayy” ve “Lâyemût” sıfatları

Asr-ı saadetteki Müslümanlar için Hz. Peygamber’in vefatı beklenmedik bir olaydı. Vefat haberi duyulduğunda Müslümanlar teessürden ne yapacaklarını bilememişlerdir.⁵² Bu durum karşısında soğukkanlılığını yitirmeyen Hz. Ebubekir ise yaptığı birkaç cümlelik şu veciz konuşması ile Müslümanları sükûnete davet etmiş ve bunu başarmıştır: “Ey insanlar her kim Muhammed’e tapıyor idiye bilsin ki Muhammed ölmüştür. Her kim Allah’a inanıyorsa, Allah diridir ve ölmez.”⁵³ Hz. Ebubekir’in bu konuşmasında kullandığı, Allah’ın “Hayy” ve “Lâyemût” sıfatlarının beraber zikredildiği ayet Furkan suresinde yer almaktadır.⁵⁴

Necip Fazıl, *Esselâm*’daki bir şiirine Hz. Ebubekir’in konuşmasından aldığı Allah Hayy ve Layemut ismini verir. Necip Fazıl, bu şiirinde hadiseyi şöyle anlatır:

⁴⁹ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s.133.

⁵⁰ Râzî, Fahrüddin Ebû Abdullah Muhammed El-Kuraşî et-Taberîstani, *et-Tefsirü'l-kebir (Mefâtihi'l-gayb)* Darül-Fikr, Beyrut, 1981, XI, 142.

⁵¹ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s.138.

⁵² Sahabenin ileri gelenlerinden Hz. Ömer fart-ı muhabbetinden ölümü O’na yakıştıramamış, Hz. Muhammed’in kısa bir süre sonra -tıpkı Musa’nın tur dağına gidip gelmesi gibi- tekrar geri döneceğine insanları inandırmaya çalışmıştır.

⁵³ İbn Hişâm, *es-Siretû'n-Nebeviyye*, IV, 280-281.

⁵⁴ “Öyleyse sen, ölmeyen o mutlak hayat sahibi Allah’a dayan ve O’nu hamd ile teşbih et.” Furkan, 25/58.

Yetiştî sır ve rikkat sahibi Ebubekir;
Konuştu... Ve kurtuldu ateşe düşen fikir.
«Allah'ın rızasına uymaz bu yaptığınız!
Muhammed mi, Allah mı, hangisi taptığınız?
Muhammedse, O öldü, yok dönmesine umut!
Allahsa... Evet Allah... Allah Hayy ve Lâyemut!»⁵⁵

“Hayy” ve “Lâyemut” kelimeleri aynı zamanda Necip Fazıl'ın Arapça ibareler ile yaptığı sınırlı sayıdaki iktibaslardır.

2.Esselâm'da Kur'an-ı Kerim'den yapılan manevi iktibaslar

Esselâm'da manevi iktibaslar da bulunmaktadır. Manevi iktibaslar kısmen telmihi de andırdığından bu kısmı oluştururken iktibaslarda şiirlerdeki ifadeler ile Kur'an'daki ayetlerin lafız yönünden ve konu itibarı ile birbiri ile uyumlu olmalarına dikkat ettik. Necip Fazıl, Hz. Peygamberin hayatını, ana başlıklarıyla ve kronolojik sırayı gözeterek şiirleştirirken, Kur'ani ifadelerden uzak kalamamıştır. Aşağıda görüleceği üzere bunların bir kısmı mana olarak neredeyse Kur'an'daki ifadelerle birebir uyumludur. Necip Fazıl'ın eserlerini yayınlarken gösterdiği hassasiyet ve titizliği dikkate aldığımızdan onun tırnak içine almadığı iktibasları biz de ayrı bir kategoride ele almayı uygun gördük.

2.1.Hz. Muhammed'in âlemlere rahmet olarak gönderilmesi ve son peygamber olması

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed hakkında pek çok ayet bulunmaktadır. Onun ümmetine ne kadar düşkün olduğu, insanların hidayete ermesi için ne kadar çabaladığı ve ahlakının güzelliği övgüyle anlatılır.⁵⁶ Enbiya Suresi'nde Hz. Muhammed hakkında Allah Teâlâ'nın söyledikleri bütün bu güzel vasıfların fevkinde bir mana taşımaktadır: “(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”⁵⁷ Bu ayet hemen her şairin müracaat ettiği, şiirlerde sıklıkla iktibas edilen ayetlerdendir. Necip Fazıl da Doğum şiiriyle kullanımı adeta gelecekleşen bu ayetten iki kelime ile iktibasta bulunmaktadır:

Var olmaya sebep, âleme rahmet
Son Peygamber doğdu, ismi Muhammed!...
Doğmuştu öksüzüm, haber doğruydu:
Şahadet parmağı göğe doğruydu.»⁵⁸

İlk mısradan ayetten yapılan iktibas manayı en güzel şekilde özetleyen *âleme rahmet* kelimeleri ile sınırlıdır. Ayeti iki kelime ile özetleyen Necip Fazıl ikinci mısradan diğer bir Kur'ânî hakikati dillendirmektedir. Bilindiği üzere Ahzâb Suresi'nde geçen “*Hatemü'n-Nebiyin*” ibaresinin, Hz. Muhammed'in son peygamber oluşunu ifade ettiği pek çok müfessir tarafından kabul edilmektedir.⁵⁹ Hz.

⁵⁵ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s.137.

⁵⁶ *Tevbe*, 9/128; *Şuara*, 26/3.

⁵⁷ *Enbiya*, 21/107.

⁵⁸ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s. 21.

⁵⁹ Örneğin Bakınız: Taberî, Muhammed b. Cerir, *Cami'ü'l-beyan fi tefsiri'l-Kur'an*, Kahire, 2001, XIX; 121; Râzî, *Mefâtihü'l-Gayb*, XXV, 215, Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, →→

Peygamber'in Muhammed isminin Kur'an-ı Kerimde sadece dört defa geçtiğini hatırlanırsa, Necip Fazıl'ın bir mısradaki hem onun ismini anması hem de son peygamber olduğunu ifade etmesi güzel bir iktibas örneğini oluşturmaktadır.

2.2. İnşikak-ı Kamer

Necip Fazıl, *Esselâm*'da Mucize adlı şiirinde Hz. Peygamber'in mucizelerine yer verir. Mucizelerin akıl ve mantıkla kavranabilecek bir şey olmadığını, doğru tavrın Ebubekir gibi mutlak tasdik edicilik olduğunu belirtir. Şiirde Hazreti Peygamber'in bulunduğu sofrada yemeklerin yendiği halde azalmaması ve miraç mucizelerine değindikten sonra İslam literatüründe "İnşikak-ı kamer" olarak bilinen bir hadiseye de yer verir:

*Mukaddes parmak göğze doğru... Ve ay iki şak;
Vurduğu granit kaya, külden daha yumuşak*⁶⁰

İslam âlimlerinin çoğunluğuna göre Kamer Suresi 1.-3. ayetlerinde ayın yarıldığını belirten ibare Mekkelilerin kendisinden bir mucize istemeleri üzerine Hz. Peygamber'in eliyle işaret edip ayı ikiye bölmesini ve sonra tekrar işaret edip birleştirmesini ifade etmektedir. Bu mucize İslam tarihinde *İnşikaku'l-Kamer* veya *Şakku'l-Kamer* (ayın yarılması) diye meşhur olmuştur. Bu konudan bahseden Kamer Suresinin ilk üç ayetin yorumuyla alakalı olarak âlimler arasında derin tartışmalar cereyan etmiş, hatta bu konuda özel risaleler yazılmıştır.⁶¹ Diğer pek çok şair gibi⁶² Necip Fazıl da bu hadiseyi mucize olarak değerlendirmiş ve şiirine konu edinmiştir. Yukarıdaki beyitin ilk mısraının baş tarafı tefsirlerden aktarılan bir bilgi olsa da mısraın son kısmı doğrudan Kur'an'dan yapılan bir manevi iktibas örneği oluşturmaktadır.

2.3. Ensar ve kardeşlik

Kur'an-ı Kerim'de övgüyle bahsedilen topluluklardan birisi "Ensar"dır. Onlar bu haklı övgüyü hicret günlerinde muhacirlere karşı gösterdikleri eşsiz misafirperverlikle elde etmişlerdir. Hicretin ilk günlerinden itibaren, evlerini, bineklerini ve bahçelerini muhacirlerle paylaşmaktan bir an olsun geri durmayan bu fedakâr Müslümanlar Kur'an-ı Kerim'de pek çok vesile ile övülmüş, onların bu davranışları diğer mü'minlere örnek olarak gösterilmiştir. Necip Fazıl, Hicret adlı şiirinde bu konuya değinir.

*Ayakta, Medine Müslümanları,
İslâmın «Yardımcı» kahramanları...
Resuller Resulü uğrunda feda,
Malları, canları, hânümanları...
Ayakta, Medine Müslümanları.*⁶³

→ →

b.s.y, İstanbul, Eser Neşriyat, 1979, VI, 3906.

⁶⁰ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, 107.

⁶¹ Bulut, Halil İbrahim, *Kur'an Işığında Mucize ve Peygamber*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2002, s. 171-197.

⁶² Örnekler için bakınız: Yeniterzi, Emine, *Divan Şiirinde Na't*, s.127.

⁶³ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s. 75.

Kur'an-ı Kerim'de Ensar'ın yaptığı iyiliklere mal, can ve barınak olarak işaretiler edilmiştir.⁶⁴ Necip Fazıl da Hicret şiirinin son kıtasında "Ensar" kavramını tırnak içinde "Yardımcılar" olarak tercüme ettikten sonra ayette işaret edilen yardım türlerini "Resuller Resulü uğrunda feda / Malları, canları, hânümanları..." şeklinde ifade etmektedir. Kitanın başında ve sonunda tekrar edilen *Ayakta, Medine Müslümanları*, mısraı hizmetin devamlılığını ifade etmektedir. Ayakta olmak her an hizmete amade olmak, yapılacak bir işe koşturmak için hazır olmak anlamındadır.

Hicretten hemen sonra Medine'de Muhacir ve Ensar arasında özel olarak tesis edilen kardeşliğe⁶⁵ ise Necip Fazıl, Medine adlı şiirinde yer verir:

*Kardeş oldu Ensar ile Muhacir;
Her ân çoğalmakta Nur tâbileri.
Ve alınlarında karamaz fecir;
Gözleri yaş, Suffa sahabileri...⁶⁶*

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber tarafından Muhacir ve Ensar arasında özel olarak tesis edilen kardeşliğe dair bir ayet olmasa bile onları da içine alan evrensel din kardeşliği Kur'an'da sarahaten yer almaktadır.⁶⁷ O gün, içinde bulunulan sosyo-ekonomik şartlarda problemin çözümünde en ideal çözüm şekli olan Muhacir-Ensar kardeşliği sonra ilkesel düzeyde bir değer olarak bütün ümmeti içine almıştır.

2.4.Yüce Ahlak ve el-Emin

Allah Teâlâ'nın "Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin."⁶⁸ ayeti ile Hz. Muhammed'in ahlakını övmesi başta şairler olmak üzere bütün ediplerin ilgisini çekmiştir. Yazmış oldukları na'tlarda O'nun bu özelliğini zikretmeyen şair yok gibidir.⁶⁹

Necip Fazıl, müstakil olarak konuyu ele almasa da Yıllar Boyunca şiirinde Hz. Peygamber'den bahsederken onun daha peygamber olmadan önceki bu güzel davranışlarına değinir.

*Yaş yirmi bir, önünde melekler belirmerkte,
Henüz vakti gelmeyen Resulü bildirmekte...
Yüce ahlâk... Lâkabı doğru adam, El'emin;
İnsan ki, böylesini gördüğü yok, âlemin;⁷⁰*

Bu şiirde Hz. Peygamber'in sahip olduğu güzel ahlak ve davranışlara cahiliye döneminde de sahip olduğu belirtilmektedir. O yıllarda bile putlardan iğrendiğini, her zaman doğrudan yana tavır aldığını, yaptığı yolculuklar boyunca sürekli tevhid arayışında olduğunu şiirde ifade edilmektedir.

⁶⁴ Enfal, 8/72.

⁶⁵ Geniş bilgi için Bkz. İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebevîyye*, II, 129-131.

⁶⁶ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s. 79.

⁶⁷ "Mü'minler ancak kardeşlerdir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin." Hucurat, 49/10.

⁶⁸ Kalem, 68/4.

⁶⁹ Örnekler için bakınız: Yeniterzi, Emine, *Divan Şiirinde Na't*, s. 129-130.

⁷⁰ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s. 43.

3. Telmih Yolu İle Yapılan Atıflar

Esselâm'da gerçekleştirilen diğer bir atıf türü telmih yolu ile yapılanlardır.

Bu tür atıflar için seçilen örneklerde kelimelerin kavramsal anlamları ile kullanılmış olmaları, Kur'an-ı Kerim'de vurgulanmış olmaları ve içerik olarak Kur'an muhtevasına uygun olmalarına dikkat ettik. Telmihte lafzi iktibasların söz konusu olmaması konu ile ilgili örnek seçiminde daha dikkatli olmayı gerektirmiştir.

Bir önceki bölümde şiirlerdeki ifadelerin, meal olarak Kur'an metnine uyumu ve uygunluğunu ön planda tutarken, bu bölümde daha çok *Esselâm*'daki şiirlerin, muhteva olarak Kur'an kültüründen esinlenme ve etkilenme biçimlerine odaklandık. Cehalet, Hicret, Ka'be gibi kavramların dini içerikli metinlerde kullanılması doğaldır. Ancak bazı kavramların şiir formatındaki bir metinde ve Kur'anî muhtevaya uygun bir biçimde kullanılmasının önemli olduğunu değerlendirmesiyle ayrı bir bölüm oluşturduk.

3.1. Ahzab Savaşı

Asr-ı Saadet'in en önemli hadiselerinden birisi Hendek Gazvesi'dir. Bazı eserlerde bu gazve Ahzab olarak isimlendirilir. Necip Fazıl da benzer şekilde bu hadiseyi ele aldığı şiirine Ahzab, Yahut Hendek adını vermiştir. Toplam yüz kelimeyi aşmayan bu şiirinde Necip Fazıl, Hendek Gazvesi'nin sebeplerini, münafık-yahudi dayanışmasını, savaşta yaşanan mucizeleri, Allah'ın bu gazvede yaptığı yardımları, savaşın İslam Tarihindeki önemini, savaştan sonra Hz. Peygamber'in Yahudileri aralarından daha önce bulunan anlaşmaya uymadıkları için cezalandırması hadiselerini çok edebi bir şekilde dile getirir.

*İsmi, Hizipler, Ahzap;
Bir başka adı Hendek.
Küfrün son vurduğu tos.⁷¹*

Şiirin ilk mısraında kullanılan "Ahzab" sözcüğü Necip Fazıl'ın Arapça orijinali ile kullandığı kelimelerden birisidir. Necip Fazıl bu kıtada Hendek Savaşı'ndan sonra bir daha müşriklerin Müslümanlara saldırmaya cesaret edip saldıramadıklarını "Küfrün son vurduğu tos." mısraı ile özetlerken; şiirin son kıtasında Yahudilerin cezalandırılmasından sonra Arabistan yarımadasında Müslümanlara yerelde artık bir tehlike kalmadığını ise "Tertemiz ön ve arka." mısraı ile özetler.

*Tertemiz ön ve arka.
Büyük mucize Ahzap;
Ahzap büyük mucize.⁷²*

Bu kıtada Kur'an-ı Kerim'in başka bir ayete de telmihte bulunduğunu söyleyebiliriz. Hendek Gazvesi'nde Müslümanların içinde bulunduğu zor konum /

⁷¹ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s. 88.

⁷² Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s. 89.

durum "Hani onlar size hem üst tarafınızdan hem alt tarafınızdan gelmişlerdi"⁷³ ayetinde ifade dilmektedir. Necip Fazıl, kesin bir zaferden sonra artık bir tehlike kalmadığı ifade etmek için bu manaya karşılık gelmek üzere "Tertemiz ön ve arka." ifadesini kullanmıştır.

Necip Fazıl, "Ahzap büyük mucize" mısraı ile tamamladığı şiirinde bir mucizeye de yer verir:

*Bir rüzgâr ki, bir rüzgâr...
Çörçöp, önünde ağaç;
Ha bir yaprak, ha çadır.⁷⁴*

Kur'an-ı Kerim'in nazm-ı celilinden hemen anlaşılacağı üzere müşriklerin geri çekilme kararını etkileyen hususlardan birisi de Allah'ın görünmez ordularla Müslümanlara yardım etmesi ve düşman karargâhını alt üst eden bir rüzgâr göndermesidir.⁷⁵

3.2.Münafıklar

Medine'de Hz. Muhammed'in karşısına çıkan problemlerden birisi de Münafıkların varlığı olmuştur. İkiyüzlü davranan, Müslümanların yanında iken inanmış görünen, kendi yandaşları ile baş başa kaldıklarında ise fitne çıkaran bu grup Müslümanlara zor anlar yaşatmıştır.⁷⁶ Necip Fazıl, Medine dönemindeki olaylarda önemli rol oynayan Münafıklar konusuna değinerek Medine şiirini tamamlar.

*Açıktaki gezerken Mekke'de kâfir,
Medine'de pusu kurdu münafık...
Çünkü güçlenmekte Hak din... Ve emir:
Çekilsin İslâmın kılıcı artık!..⁷⁷*

Necip Fazıl ikinci mısradaki kullandığı "pusu" kelimesi ile münafıkların karakteristik özelliklerini adeta özetlemiştir. Çünkü onlar ya çeşitli bahanelerle savaştan kaçmışlar, ya Müslümanları yarı yolda bırakmışlar veya mü'minlere karşı gizlice kâfirleri desteklemeye yeltenmişlerdir. Zorunlu olarak katıldıkları savaşlarda ise savaş sonrası Müslümanlar arasında fitne çıkarmaktan geri durmamışlardır.⁷⁸ Denilebilir ki her an Müslümanların zaafa düşecekleri bir anı gözletmiş, bu açıdan fırsatları kaçırmamaya gayret etmişlerdir.

Necip Fazıl, Medine şiirinin son iki mısraında Kur'ânî bir hakikate daha işaret etmektedir ki o da İslam'ın güçlendikten sonra değiştirdiği stratejidir. "Çünkü güçlenmekte Hak din... Ve emir: / Çekilsin İslâmın kılıcı artık!.."

⁷³ Ahzab, 33/10.

⁷⁴ Kısakürek, Necip Fazıl, Esselâm, s. 89.

⁷⁵ "Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani (düşman) ordular üzerinize gelmişti de biz onların üzerine bir rüzgâr ve görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah, yaptıklarınızı hakıyla görmektedir." Ahzab, 33/9.

⁷⁶ Bakara, 2/14.

⁷⁷ Kısakürek, Necip Fazıl, Esselâm, s. 79.

⁷⁸ Daha geniş bilgi için bakınız: Demircan Adnan, "Resulullah'ın Münafıklarla İlişkileri" *İslam'da İnsan Modeli ve Hazreti Peygamber Örneği*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s. 141-154.

Özellikle Mekke'de eziyet gören Müslümanlara sabır tavsiye eden, Medine'de yaptığı antlaşma ve yürüttüğü siyasi anlaşmalarla İslam'ın güçlenmesine ve gelişmesine imkân arayan süreç farklı bir döneme girmektedir. Enfal ve Tevbe surelerinin muhtevasından da anlaşılacağı üzere İslamiyet artık güçlü olan taraftır ve inkârcılar hareketlerini buna göre konumlandırmak zorundadırlar.

3.3.Yasaklar

En belirgin telmih örneklerinden birisi Yasaklar adlı şiirde bulunmaktadır. Necip Fazıl, bu şiirin genelinde helal ve haram çizgisinin Allah tarafından net olarak ortaya konulduğunu, yasaklanan şeylerde bir şer; emredilenlerde ise mutlaka bir hayır bulunduğunu belirttikten sonra insanın günah işlemekten durmasının mümkün olmadığını söyler. Böyle durumlarda yapılacak tek şeyin Allah'a sığınmak ve ondan af dilemek olduğunu belirtir. Bu şiirde üç büyük günah olan şarap, fal ve kumardan söz ederken şarabın tedrici olarak yasaklanmasını özellikle vurgular:⁷⁹

*Uhud'un ardından yasaklar geldi.
Üst üste üç kere şarap yasağı...
Üçüncüsü artık mutlak temeldi;
Belirdi işlerin soluyle sağı.⁸⁰*

Necip Fazıl'ın şarap yasağı ile ilgili bu ifadeleri Kur'an-ı Kerim'le uyumludur. Bilindiği üzere Kur'an-ı Kerimde önce içkinin hoş bir şey olmadığına dikkat çekilmiş,⁸¹ bir müddet sonra ise özellikle namaza sarhoş olarak durulamayacağı belirtilmiştir.⁸² Necip Fazıl'ın da belirttiği gibi son yasak artık mutlaktır. Necip Fazıl'ın şarabın yasaklanması sürecine ilişkin verdiği bu detay bilgi arka planında araştırmaya dayalı bir malumat olduğunu ortaya koymaktadır. İçkiye kesin yasak getiren ayette iki büyük günaha daha yer verilir: Fal ve Kumar.⁸³ Necip Fazıl, Yasaklar şiirinde bu konuyu da işler:

*Tam üç yasak: Şarap ve fal ve kumar...
Kumar, yüz çevirmek, aziz emekten.
Putlara niyetten insan ne umar?
Korkmaz mı gaibi didiklemeden?..⁸⁴*

İlk mısradaki yasaklanan davranışları şarap, fal ve kumar olarak sıralayan Necip Fazıl diğer mısralarda da bu yasakların gerekçelerini ve hikmetlerini açıklar. O'na göre kumar emeğin karşılığı olan bir kazançtır. Fal ise Allah'ın ancak kendisinin bileceğini söylediği gaybı kurcalamak anlamına gelmektedir ki bu

⁷⁹ "Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçın ki kurtuluşa erersiniz." Maide, 5/90.

⁸⁰ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s.84.

⁸¹ "Şeytan, içki ve kumarla, ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçiyor musunuz?" Maide, 5/91.

⁸² "Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, bir de yolcu olmanız durumu müstesna- cünüp iken yıkanınca kadar namaza yaklaşımayın...." Nisa, 4/43.

⁸³ "Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçın ki kurtuluşa erersiniz." Maide, 5/90.

⁸⁴ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s. 85.

dinimizce menedilmiştir.

3.4.Cehalet

İslam Tarihi'nde Hz. Peygamber'in nübüvvetinden öncesi cahiliye dönemi olarak adlandırılır. Bu dönemde sınırlı sayıda bireysel erdemlerden ve kimi olumlu sosyal davranışlardan söz etmek mümkünse de genel olarak cahiliye dönemi inanç açısından olumsuz bir süreci ifade eder. Kur'an-ı Kerim'de cahiliye dönemi çeşitli vesilelerle anılırken bu dönemden kalma alışkanlıklar eleştirilir⁸⁵ ve bu döneme ait adetlerden yüz çevrilmesi gerektiği belirtilir.⁸⁶ İslamiyet'ten önceki ve sonraki inanış ve alışkanlıklara Kur'an-ı Kerim'de pek çok yerde aydınlık-karanlık benzetmesiyle işaret edilir.⁸⁷ Zaman adlı şiirde Necip Fazıl, Hz. Muhammed'in doğumundan önceki dünyayı tasvir ederken aynı betimlemeden yararlanır:

*Yıldızlar gökte harman...
Dünya yüzü kapkara;
Gölge gölge gariplik....*⁸⁸

Kur'an'da ki ifade gibi Necip Fazıl da tezat sanatı ile anlamı güçlendirmektedir. Yıldız harmanı ile apaydınlık olan gökyüzüne karşılık, kapkaranlık olan yeryüzü... Kutsal değerlerin yükseklik ifade eden kelimelerle beraber kullanılması, Kur'an vahyi için yukarıdan aşağıya doğru hareketi ifade eden *inzal* kelimesinin kullanılması vb. hususlar gökyüzüne manevi bir değer atfedilmesine yol açmıştır. Necip Fazıl'ın yıldızların harman yeri olarak betimlediği gökyüzünün aydınlık olması kaçınılmazdır. Harman tarla ürünlerinden faydalanabilme sürecinin son aşamasıdır. Diğer bir ifade ile son vahiy için bir harmanlık süre kalmış demektir.

Zaman adlı şiirdeki şu kıtanın da mana olarak Kur'an-ı Kerim'den mülhem olduğunu söylemek mümkündür:

*Bütün varlıklar ölgün,
Hasret yağmura çöller;
Kâinat bekleyişte...*⁸⁹

Bilindiği üzere Anadolu'da yağmura verilen isimlerden birisi de "rahmet"tir.⁹⁰ Rahmet Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed için kullanılan bir sıfattır.⁹¹ İlk bakışta ikinci mısradaki "yağmur" sözcüğünün Hz. Muhammed ile irtibatı fark edilmese bile şiirin tamamını ele aldığımızda muhteva içerisinde söz konusu yağmurun manevi bir anlam ifade ettiği ortaya çıkmaktadır. Cehalet çölündeki bütün ölgün varlıklar dirilmek için yağmuru/rahmeti yani, Hz. Muham-

⁸⁵ Ali İmran, 3/154, Maide, 5/50, Ahzab, 33/33.

⁸⁶ Bakara, 2/200.

⁸⁷ Bkz. Bakara, 2/257; Maide, 5/16.

⁸⁸ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s. 16.

⁸⁹ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s. 17.

⁹⁰ Bkz. Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1989, s. 927.

⁹¹ Enbiya, 21/107.

med'in gönderilmesini iştihakla beklemektedirler.

3.5. Hanifler

Hanif, Kur'an-ı Kerim'de mü'minler için kullanılan kavramlardan birisidir. Dalaleten istikamete meyiletme⁹² anlamındaki Hanif terimi Kur'an-ı Kerim'de pek çok yerde Hz. İbrahim'in ismi ile beraber ve onun bir sıfatı olarak zikredilir.⁹³ Arapların hacc eden ve sünnet olan kişileri de İbrahim dini üzerine olduklarını belirtmek için Hanif diye isimlendirdikleri bilinmektedir.⁹⁴ Cahiliye döneminde putlara tapmayan, Hz. İbrahim'in tevhid inancı üzerine yaşamaya çalışan sınırlı sayıda kişi bulunmaktaydı.⁹⁵

Necip Fazıl, *Esselâm*'daki ilk şiiirlerden birisi olan Mekke'de Bir Hane şiiirin de Hanif'lere değinir. Ancak doğrudan "Hanif" kavramını kullanmak yerine "Divane" kavramını tercih eder:

*Mekke'de bir hane
Mekke bir puthane.
Allah'ı düşünen,
Üç buçuk divane.
Mekke'de bir hane...⁹⁶*

Bu şiiirde açıkça isimlendirmese de bazı karinelere onun Haniflerden bahsettiği rahatlıkla anlaşılmaktadır. Henüz Hz. Muhammed'in nübüvvetle görevlendirilmediği dönemde Haniflerden başka tevhid inancı ile Allah'ı düşünen kimseler bulunmamaktadır.⁹⁷ Bu kişilerin sayısı iki elin parmaklarını geçmeyecek miktardadır ve Necip Fazıl, bu azlığı "*Üç buçuk divane*" mısraı ile ifade etmektedir.

Hanifler için "*Divane*" tabirini kullanmasına gelince, bilindiği üzere "*Divane*" kelimesi mecazi olarak bir şeye çok düşkün olmak, anlamına gelmektedir.⁹⁸ Kamus-ı Türkî'de Divane ve Meccub kelimeleri birbirinin müradifi olarak kullanılır. Meccub kelimesi tanımlanırken "bir taraf çekilmiş, aşk-ı ilahiye mazhar" ifadeleri kullanılır.⁹⁹ Nefsin hoşuna gidecek şeyleri tepen, sefahat meclislerinden uzak duran ve Allah'ın birliği üzerinde tefekkür eden Hanifelerin davranışları göz önüne alındığında "*divane*" teriminin yerindeliği ortaya çıkmaktadır.

⁹² İsfahani, Ragib, *Müfredatü Elfaz'il-Kur'an*, (Müfredat) Beyrut, Darül Kütübü'l-İlmiyye, 1997, s. 149-150.

⁹³ Bakara, 2/135; Ali İmran, 3/67; Nisa, 4/225; En'am, 6/161.

⁹⁴ İsfahani, *Müfredat*, s. 150.

⁹⁵ İsmail Aka ve diğerleri, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul, Çağ Yayınları, 1986, I, 175-176.

⁹⁶ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s. 19.

⁹⁷ Ehli kitabtan Mekke'de yaşayanları bahsimizin dışında tutuyoruz.

⁹⁸ Eren, Hasan ve diğerleri, *Türkçe Sözlük*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, "Divane" maddesi, I, 385.

⁹⁹ Sami, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, Şifa Yayınları, İstanbul, 2012, s. 659, 1313

3.6. Ka'be

Müslüman toplumlarda sosyal ve kültürel hayatın merkezinde yer alan mescitlerin önemi büyüktür. Mescid-i Haram gibi bazı mescitler ise taşıdıkları misyondan dolayı daha farklı bir konuma sahiptirler. Allah'ın kendisinden "Evim" diye söz ettiği¹⁰⁰ aynı zamanda Müslümanların kiblesi olan Ka'be, Mescid-i Haram'ın merkezi konumundadır. Bu itibarla hikmetlerinin İmam-ı Rabbani Hazretlerine ait olduğunu belirterek Kâbe için müstakil bir şiir kaleme alan Necip Fazıl, tarihi bir takım bilgileri kullanmaktan başka Ka'be'nin Müslümanlar için ne anlama geldiğini de bu şiirinde ifade eder.

*Kâbe, Allah'ın Evi;
Bir nokta, yere konmuş.
Ötelerin pertevi,
Maddeye vurup donmuş.¹⁰¹*

Şiirin diğer bir kıtasında ise Ka'be'nin Müslümanlar açısından ne anlama geldiğine değinir:

*...
Dünyada âhireti
Yönleyen, onu kollar.
Suretler, o sureti;
O mânayı, mânalar...¹⁰²*

Necip Fazıl bu kıtada bir müslümanın Ka'be ile olan ilişkiler ahiret bağlamında ele almaktadır. Ona göre Ahirete inanan kişinin yüzünü ahirete çevirmesi gerekir. İslam'ın şartlarından sayılıp dinin direği olan namaz Ka'be'ye dönerek eda edilen ibadetlerdendir. Ka'be'ye yönelmek bu anlamda İslamî bir duruşu, bir tavır ifade eder. Hacc ibadetinde de dini ritüellerin merkezi konumunda olan Ka'be'ye bir müslümanın kayıtsız kalması düşünülemez.

Yukarıdaki kıtanın ikinci mısraında geçen "kollamak" kelimesi de Müslümanların Ka'be ile olan ilişkilerine işaret etmektedir ki kelimenin sözlük anlamı söz konusu ilişkileri dışlamaz.¹⁰³ Kelimenin "Olmasını, ortaya çıkmasını beklemek, gözetmek" şeklindeki manasını namaz vaktine muntazır olmak şeklinde anlamak mümkündür. Yine "Göz önünde tutmak, gözlemek" anlamı da Müslümanların namazlarında Ka'be'ye dönmesini aklına getirmektedir. Nihayet kelimenin "korumak ve gözetmek" şeklindeki manasının da bir müslümanın Ka'be'ye karşı olan görevlerini ifade ettiği ortadadır. Zira genel olarak mescitlerin bakımı ve onarımı Kur'an'da övgü ile bahsedilen davranışlardır.¹⁰⁴

¹⁰⁰ "Hani, biz Kâbe'yi insanlara toplantı ve güven yeri kılmıştık. Siz de Makam-ı İbrahim'den kendinize bir namaz yeri edin. İbrahim ve İsmail'e şöyle emretmiştik: "Tavaf edenler, kendini ibadete verenler, rûkû ve secde edenler için evimi (Kâbe'yi) tertemiz tutun." Bakara, 2/126; "Hani biz İbrahim'e, Kâbe'nin yerini, "Bana hiçbir şeyi ortak koşma; evimi, tavaf edenler, namaz kılanlar, rûkû ve secde edenler için temizle" diye belirlemiştik." Hacc, 22/26.

¹⁰¹ Kısakürek, Necip Fazıl, Esselâm, s. 46.

¹⁰² Kısakürek, Necip Fazıl, Esselâm, s. 47.

¹⁰³ Eren, Hasan ve diğerleri, Türkçe Sözlük, "Kollama" maddesi. II, 887

¹⁰⁴ Tevbe, 9/18.

Necip Fazıl, son kıtayı Ka'be'nin banilerine ayırır.

*Âdem kurdu ilk önce,
Sonra İbrahim Resul...
Ve Kâbe görününce,
Göründü yol ve usûl...¹⁰⁵*

Ka'be'nin yeryüzünde insanlar için kurulmuş ilk mabed olduğu Kur'an-ı Kerim'de;¹⁰⁶ İlk banisinin Hz. Âdem olduğu ise tefsirlerde belirtilmiştir.¹⁰⁷ Daha sonra Hz. İbrahim tarafından tekrar inşa edildiği de Kur'an-ı Kerim'de açıkça ifade edilmiştir.¹⁰⁸ Şairin "Ve Kâ'be görününce" mısraından Ka'be'nin inşasının tamamlanmasını, "Göründü yol ve usûl." mısraından da Haccın Ka'be merkezli menasikini kast ettiğini söyleyebiliriz. Zira her ibadet gibi Hacc farzasının de bir takım usulleri bulunmaktadır. Bakara Suresi'nde Ka'be'nin inşasından bahseden ayetlerde Ka'be'nin tavaf edilmesi, Makam-ı İbrahim'de namaz kılınması, Kâbe'nin aynı zamanda insanlar için bir toplantı ve güven yeri olması gibi hususlar açıkça zikredilmektedir.¹⁰⁹

3.7. Hz. Peygamber'e ve mü'minlere çektilen çileler

Necip Fazıl, Çile adlı şiirinde ilk sahneyi Hz. Peygamberin maruz kaldığı eziyetlere ayırır. Hz. Muhammed'den nefret eden, amcasının karısı Ümmü Cemil, akşamdan Hz. Peygamber'in geçeceği yollara diken ve çalılar saçar, ona bu şekilde eziyet ederdi.¹¹⁰ Gerek onun gerekse kocası Ebu Leheb'in bu olumsuz davranışları detaylara yer verilmese de Kur'an-ı Kerim'de açıkça yer almaktadır.¹¹¹ Necip Fazıl bu olayı isim zikretmeden şu mısralarda dile getirir:

*Kapısında pıhtılı şekiller, pençe pençe;
Alevli ısrganlar, yolunda, diken diken.
Mümine, erdirici bir çift kanat, işkence,
Mümin, çile terzisi, ateşten gömlek diken.¹¹²*

Kur'an-ı Kerim, önceki mü'minlerin başına gelenlerin bir benzerinin Müslümanların da başına geleceğini, sadece iman ettik demekle Müslümanların kendi hallerine bırakılmayacağını belirtir.¹¹³ Bu anlamda çile çekmek imanın mükemmel seviyeye gelmesinde bir araçtır. Necip Fazıl'ın "Mümine, erdirici bir çift kanat, işkence" mısraı bunu ifade etmektedir.

Hz. Peygamber'in de Mekke'de diğer mü'minler gibi çeşitli eziyetlere maruz olduğu bilinmektedir. Kabe'de namaz kılarken eziyet ederek onu engellemeye teşebbüs etmeleri bu cümledendir. Müşriklerin bu kötü davranışları Kur'an-ı

¹⁰⁵ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s. 47.

¹⁰⁶ Ali İmran, 3/96.

¹⁰⁷ Râzî, *Mefâûhu'l-gayb*, VIII, 157.

¹⁰⁸ Bakara, 2/127.

¹⁰⁹ Bakara, 2/125-127.

¹¹⁰ Râzî, *Mefâûhu'l-gayb*, XXXII, 171.

¹¹¹ Tebbet, 111/1-5.

¹¹² Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s. 70.

¹¹³ Bakara, 2/214.

Kerim'de "Sen, namaz kıldığında kulu (bundan) engelleyeni gördün mü?"¹¹⁴ ayeti ile adeta tescillenir. Tefsirler de bu kişinin Ebucehil olduğu ifade edilmiştir.¹¹⁵ Rivayetlere göre Ebucehil "Andolsun, bir daha Muhammed'i namaz kılar-ken görürsem onun boynunu ezeceğim" demiş ve bir gün bu dediğini yapmaya kalkışmıştı. Ancak düşündüğünü yapmak üzere Hz. Peygamber'e yaklaştığında birden bire titreyerek geri dönmüş, Allah'ın engellemesiyle amacına ulaşamamıştır.¹¹⁶

Necip Fazıl, bu durumu özetleyerek Çile adlı şiirinin mısralarında dile getirir.

*Halîslik mucizesi... İnanan yok, böyleyken;
Dediler: «Bu bir şair, bir sihirbaz, bir mecnun!»
Kâbe'nin avlusunda, namazda, secdedeyken,
Sokuldular, sırtına bir leş koydular O'nun.¹¹⁷*

Elmalılı, Alak suresinde bahsi geçen namaz kılan kişinin Hz. Muhammed; O'nu engellemeye çalışan kişinin ise Ebucehil olduğu hususunda müfessirlerin hemfikir olduklarını söyler.¹¹⁸ Ancak Necip Fazıl'ın son mısradaki belirttiği O, secdede iken sırtına bir leş koyma teşebbüsü bu tür engellemelerden birinde yaşanmış başka bir vaka olmalıdır.

3.8. Hicret ve taşıdığı manalar

İslam tarihinin önemli hadiselerinden sayılan Hicret Kur'an-ı Kerim'de pek çok vesile ile zikredilmiştir. Hicretin önemi ve muhacirlerin fazileti ile ilgili hadis-i şeriflerle beraber bu konuya ait bilgiler azımsanmayacak miktardadır. Siyer kitaplarının vazgeçilmez konuları arasında yer alan hicret, Hz. Peygamber'in hayatını şiirlerle anlatan *Esselâm*'da da ele alınmıştır.

Necip Fazıl, Hicret şiirinde Hicret'in anlamını, mahiyetini, zorluklarını ve hicret anında yaşandığı rivayet edilen bir takım menkıbevi olayları özetle anlatmaktadır. Şiirin ilk kıtası bilinen tarihi bir gerçeği ifade ile başlar ve iki konu üzerinde durur: Hicret'in hasret ve Allah'a gidiş olması.

*Mekke'yle Medine arası yollar;
Çizik çizik, hasret yararı yollar.
Vardığı her nokta yine başlangıç;
Gittikçe Allah'a varası yollar.
Mekke'yle Medine arası yollar...¹¹⁹*

Hicret aslında ne zaman biteceği belli olmayan bir gurbettir. Bu mecburi

¹¹⁴ İkra, 96/9, 10

¹¹⁵ Taberi, *Cami'ü'l-beyan*, XXIV, 533-534; İbn Kesir, İsmail b. Ömer b. Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, Müessesetü Kurtuba, Birinci Basım, Kahire, 2000, XIV, 399; Suyutî, *Celaleddin, el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an*, XV, 527

¹¹⁶ Ebüssuud Efendi, Muhammed b. Muhammed b. Muhyiddin el-İmad *İrşadü'l-akli's-selim ila meza-ya'l-Kur'an-ı Kerim*, b.y.y. Kahire, Darü'l-Mushaf Mektebetü ve Matbaatu Abdurrahman Muhammed, b.t.y. V, 554.

¹¹⁷ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s.71.

¹¹⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VIII; 5956.

¹¹⁹ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s. 74.

göçte sevilen pek çok şeyin geride bırakılması söz konusudur ki bu da hasret çekmek için yeterlidir. Kur'an-ı Kerim bu gidişin istenmeden gerçekleştiğini belirtmek için "yurtlarından çıkarılanlar"¹²⁰ ifadesini kullanır.

Şiirde "Gittide Allah'a varası yollar." mısraı ile hicretin sonuç itibarı ile Allah'a uzanan bir yol olduğu söylemektedir ki bu tespit, Hz. İbrahim'in Kur'an-ı Kerim'de ifade edilen "Ben, Rabbime hicret edeceğim."¹²¹ Sözü nü hatırlatmaktadır:

3.9. Yahudilerin lanetlenmesi

Kur'an-ı Kerim'de pek çok olumsuz davranış Allah'ın lânetine müstahak olarak gösterilir. Hz. Peygamber'e eziyet etmek¹²² kasten adam öldürmek¹²³ verdiği sözü bozmak gibi.¹²⁴ Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de Yahudilerin pek çok yerde lanet sıfatı ile beraber zikredildiği dikkat çekmektedir. Peygamberleri keyfi olarak reddetmeleri ve öldürmeleri, ¹²⁵ Allah'ın gönderdiği kitaplardaki hakikatleri gizlemeleri, ¹²⁶ Hz. Peygamber'le konuşurken ses benzerliği ile lafı ağızlarında geveleyerek söylemeleri ve O'na beddua etmeleri, ¹²⁷ Allah'ı cimrilikle itham etmeleri¹²⁸ gibi pek çok sebeple Yahudiler Allah'ın lanetine uğramışlardır.

Hz. Peygamber'in Medine hayatı boyunca sıkı ilişki içinde olduğu Yahudileri Necip Fazıl, Yahudi adını verdiği özel bir şiirde anlatır. Onların hakikatleri gizlemelerini, peygamberlerini öldürmelerini, genel olarak ilahi vahye her dönemde karşı olmalarını bu şiirde işler:

*Nerde yahudi, nerde gerçek İsrail oğlu?
Yahudi, tı kayandır Allah'a giden yolu!
Aynı ırk mayasından, ayrı hamur, ayrı dö!;
Sonra hep aynı parça, istersen milyona böl!*

Bu mısralarda Necip Fazıl'ın çok hassas bir ifade kullanarak Yahudilerin neslinin dayandığı peygamberleri bu yergilerin dışında tutmaya gayret ettiği görülmektedir. Yahudilerin nesli Yakup ve İshak yolu ile Hz. İbrahim'e dayanmaktadır. Bu mısralarla Necip Fazıl, başlangıçta aynı ırdan gelen Yahudilerin bir noktadan sonra farklı bir hamurla yoğrularak çoğalmaya başladıklarını söylemektedir. Bu yol ayrımının Hz. Yusuf ve kardeşleri ile beraber başladığını söyleyebiliriz.

*Yahudi, dölleşmesi, Resule hiyanetin;
Ve hedefi, Kur'ânda, Haktan gelen lânetin.
İlk defa hiyaneti, kendi öz nebîsine;
İnsanlık yahudide şahit en habîsine.¹²⁹*

¹²⁰ Ali İmran 3/195.

¹²¹ Ankebut, 29/26.

¹²² Ahzab, 33/57.

¹²³ Nisa, 4/93.

¹²⁴ Maide, 5/13.

¹²⁵ Bakara, 2/87-88.

¹²⁶ Bakara, 2/159.

¹²⁷ Nisa, 4/46.

¹²⁸ Maide, 5/64.

¹²⁹ Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm*, s. 87.

Yukarıdaki mısralarda genel olarak Yahudilerin olumsuz davranışlarına değinen Necip Fazıl, “*İlk defa hiyaneti, kendi öz nebîsine*” mısraı ile özel bir vurgu yapar. Her ne kadar peygamberler hakkında Yahudiler açısından olumlu bir tutumdan söz etmek zor görünse de Necip Fazıl'ın “ilk defa” kaydı ile belirttiği ihanetin, buzağıya tapma hadisesi olması muhtemeldir.

SONUÇ

Türk İslam Edebiyatı ürünlerinde sıkça rastlanan İktibas sanatı başlangıçta orijinal ifadeleri ile ve sadece Kur'an ve Hadisten yapılırken daha sonra veri alanı genişlediği gibi Kur'an mealinden de iktibas yapılmaya başlanmıştır. Bütün eserlerinde Türkçeyi doğru ve güzel kullanmayı ilke edinen Necip Fazıl Kısakürek, *Esselâm* adlı şiir kitabında iktibasları Arapça ifadeleri ile değil, Kur'an'ın Türkçe mealinden yapmayı tercih etmiştir.

Esselâm'daki iktibasların konu başlıklarına baktığımızda, Necip Fazıl tarafından seçilen örneklerin merkezinde Hz. Muhammed'in Kur'an'da yer alan hayat hikâyesi olduğunu görürüz. İktibasta bulunan ayetler ve telmih konuları detay içermeyen genel konulardan oluşmaktadır. Bu gayreti orijinal kılan husus, onun bu verileri şiir formatında ve başarılı bir şekilde kullanmasıdır. Zira Divan Edebiyatı'nda oldukça yaygın olan bu geleneğe Cumhuriyet dönemi şiirinde daha az rastlanmaktadır.

Esselâm'da Kur'an meallerinden yapılan iktibaslarda belirtilmesi gereken diğer bir husus, iktibasların Kur'an'ın manasına uygun olmamakla beraber, meallerin olduğu gibi kullanılmamış olmasıdır. Divan şiirinde ayet ve hadis iktibaslarında vezin uygunluğuna göre ayetten kısımlar almak esassen, Necip Fazıl ayet mealinden konunun anlaşılmasına yetecek kadar kelimeyi, küçük değişikliklerle (ilave kelime ve çıkarmalarla) iktibas etmeyi tercih etmiştir.

Necip Fazıl'ın telmih yolu ile yaptığı iktibasları önemli kılan ise İslami literatürde kullanılan cahiliye, hanif, hicret ve Ka'be gibi *Esselâm*'da kavramsal anlamları ile kullanılmış olmalarıdır. Bu kavramların kullanım bağlamı ve yüklenen manalar Kur'an'la uyumludur. Bu iktibas ve telmihlerin yerindeliliği ise İslami literatürle gecikmeli olarak tanışan Necip Fazıl'ın gayret ve hassasiyetini teslim etmeyi gerektirmektedir. Bu eserin sıradan bir muhafazakâr aydın tavrından daha ileri bir gayretin ürünü olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Kaldı ki konumuz dışında tuttuğumuz; onun hadislerden yaptığı iktibaslar ve tasavvufi yorumları beraber değerlendirdiğimizde *Esselâm*'ın klasik çağdaş şiir kitabı kalıbına sığmadığı hemen görülecektir.

Bizce bu gayret ve duruş günümüzde de sürdürülebilir kıymettendir. Zira Kur'an-ı Kerim'e müracaatı ve üzerinde düşünmeyi gerektiren her türlü çalışma takdire şayandır. Mehmet Akif'in “*Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı, / Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâmı*” sözlerinden de bunun önemini anlayabiliriz.

Bu çalışmaya dâhil edemediğimiz ancak tarih ve tefsir kaynaklardan derlenmiş pek çok rivayet de *Esselâm*'daki şiirlerde yer almaktadır. Yaptığımız

karşılaştırmada söz konusu tarihi olaylarının hemen hepsinin tefsirlerde yer alan rivayetlerle uyumlu olduğu tespit ettik. Hem bu konudaki şiirlerin uzunluğu, hem de ilgili rivayetlerin uzun ve tefsir malzemesi olması bu konunun ayrıca ele alınmasını gerekli kılmaktadır. *Esselâm* farklı sahalarda çalışan araştırmacıların zaman ayırmalarına değecek, farklı bir içeriğe sahiptir. Hadis ve tasavvuf bilimleri açısından gerçekleştirilecek tahlilli bir okumanın bilimsel bir çalışmaya yeterinde malzeme vereceği kanaatindeyiz.

Kaynaklar:

- » Arslantürk Zeki, M. Tayfun Amman, *Sosyoloji*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2001.
- » Bedir Ahmet, *Yitik Masumiyet*, Karakutu Yayınları, İstanbul, 2010.
- » Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük Tefsir Tarihi ve Tabakatü'l-Müfessirin*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1973.
- » Bulut, Halil İbrahim, *Kur'an Işığında Mucize ve Peygamber*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2002.
- » Demircan Adnan, "Resulullah'ın Münafıklarla İlişkileri" *İslam'da İnsan Modeli ve Hazreti Peygamber Örneği*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.
- » Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulü ve Tarihi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988.
- » Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1989.
- » Dönmezer, Sulhi, *Toplumbilim*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1994.
- » Ebüssuud Efendi, Muhammed b. Muhammed b. Muhyiddin el-İmad *İrşadü'l-akli's-selim ila mezaya'l-Kur'an-ı Kerim*, b.y.y. Kahire, Darü'l-Mushaf Mektebetu ve Matbaatu Abdurrahman Muhammed, b.t.y.
- » Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, b.s.y., İstanbul, Eser Neşriyat, 1979
- » Eren, Hasan ve diğerleri, *Türkçe Sözlük*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- » İsfahanî, Ragıb, *Müfredatü Elfaz'il-Kur'an* I. Baskı, Beyrut, Darül Kütübü'l-İlmiyye, 1997.
- » İbn Hişâm, Abdü'l-Melik b. Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, (Tahkik: Muhammed Ali el-Kutub), el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1998.
- » İbn Kesir, İsmail b. Ömer b. Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, Müessesetü Kurtuba, I. Baskı, Kahire; 2000.
- » İbn Manzûr, Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut, Darü Sadr, b.t.y.
- » İsmail Aka ve diğerleri, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul, Çağ Yayınları, 1986.
- » Kısakürek, Necip Fazıl, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, byy, 1987.
- » Kısakürek, Necip Fazıl, *Çöle İnen Nur*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2011.
- » Kısakürek, Necip Fazıl, *Esselâm: mukaddes hayattan levhalar* Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1993.
- » Mütercim Asım Efendi, el-Okyanûsu'l basit tercemetü'l-kamûsi'l-muhit, (Kamus Tercümesi) b.y.y, b.t.y.
- » Pala, İskender, *Divan Şiiri Sözlüğü*, Ötügen Yayınları, İstanbul, 1999,
- » Râzî, Fahrüddin Ebû Abdullah Muhammed El-Kuraşî et-Taberîstani, *et-Tefsirü'l-kebir (Mefâtihu'l-gayb)*, I. Baskı, Darül-Fikr, Beyrut, 1981.
- » Samî, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, Şifa Yayınları, İstanbul, 2012
- » Suyutî, Celaleddin, *el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an*, Darü'l Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, ty.
- » Taberî, Muhammed b. Cerir, *Cami'ül-beyan fi tefsiri'l-Kur'an*, Kahire, 2001.
- » Uzun, Mustafa İsmet, *Türk İslam Edebiyatı*, Anadolu Üniversitesi AOF Yayınları, Eskişehir, 2010
- » Yeniterzi, Emine, *Divan Şiirinde Na't*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.
- » Zeccac, Ebu İshak İbrahim b. Es-Serrî, *Ma'ni'l-Kur'an ve İrabühu*, Birinci Basım, Alemü'l-Kütüb, 1988,
- » Zeccac, Ebu İshak İbrahim b. Es-Serrî, *Ma'ni'l-Kur'an ve İrabühu*, Alemü'l-Kütüb, 1988
- » Zerkânî, Muhammed Abdülazim, *Menâhilü'l-İrfân fi 'Ulumi'l-Kur'an*, Darü'l Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.
- » Zerkeşi, Bedreddin, Muhammed b. Abdullah, *el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'an*, Darü'l-Ma'rife, Beyrut, 1994.